

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

LYMBUS 2016

Tartalom

- 7 FARKAS FLÓRA
Leonhard Huntpichler: *Epistola ad Dionysium cardinalem ac archiepiscopum Strigoniensem*
- 29 SZILÁGYI EMŐKE RITA
Oláh Miklós levele Lady Lisle-hez, Boleyn Anna udvarhölgyéhez
- 37 DOMOKOS GYÖRGY–MÁTYUS NORBERT
Antonio Mazza és Buda ostromáról írott jelentése
- 77 PALOTÁS GYÖRGY
Moderni temporis oratio ad Deum.
Verancsics Mihály 1566-os (?) törökellenes imádsága
- 83 HÁMORI NAGY ZSUZSANNA
Források Bethlen Gábor két francia diplomatájáról és uralkodása utolsó éveiről (1626–1633)
- 113 JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA
Kolozsvár adózása az 1630-as években
- 163 BUBRYÁK ORSOLYA
Nyáry Krisztina hozománya. Források az Esterházy-kincstár kialakulásához
- 191 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Gyulai Ferenc és Donáth János bécsi követjárása – Újabb adalékok Apafi Mihály holland kapcsolataihoz (1687)
- 239 JANKOVICS JÓZSEF
Bethlen Miklós levelei Ferdinand Bonaventura Harrachnak, I. Lipótnak és ismeretlennek (1699–1703)
- 259 NAGY ANDOR
Thököly Imre epitáfiumai Joseph Trausch kéziratgyűjteményében

- 265 ZVARA EDINA
Trenk Frigyes magyar nyelvű kiadatlan politikai röpirata
- 283 VADERNA GÁBOR
Gróf Dessewffy József a sajtószabadságról és a cenzúráról
- 319 LIPTHAY ENDRE
Gróf Mikó Imre és felesége, Rhédey Mária grófnő levelezése
1848-ból
- 343 RÓZSAFALVI ZSUZSANNA
Schöpflin Aladár levelei Dutka Ákosnak
- 351 HAMERLI PETRA
Adalékok Rothermere revíziós kampányának fogadtatásához:
a sajtómágnás és Eduard Beneš levélváltása olasz szemmel
- 367 BUZA JÁNOS
Berlász Jenő gyászbeszéde dr. Kováts Ferenc egyetemi tanár
ravatalánál (Elhangzott 1956. november 13-án a Farkasréti
temetőben)
- 371 GILÁNYI MAGDOLNA
„Álmomban Mindszenty bíboros ténykedett...
én is ott voltam.” Bőle Kornél O. P. 1956-os naplója
- 387 SIMON ZSUZSANNA
Vita Az ember tragédiája falanszter-jelenetéről
az MTA Irodalomtörténeti Intézetében
- 429 K. LENGYEL ZSOLT
Műhelynapló egy bajorországi magyar hagyatékárban

Trenk Frigyes magyar nyelvű kiadatlan politikai röpirata*

A szélhámosként és egyben a szabadság mártíriaként¹ is ismert Friedrich Freiherr von der Trenck, magyarosan Trenk Frigyes (1726–1794) leginkább antiklerikális röpiratairól volt ismert. A kalandor és író katonacsalád sarjaként lépett be a porosz hadseregbe. II. Frigyes kémkedés vádjával többször is börtönbe záratta, előbb a glatzi erődbe – innen megszökött, s Bécsbe, azután Oroszországba ment –, majd a magdeburgi várbörtönbe, ahonnan Mária Terézia közbenjárására tíz év után szabadulhatott ki. Később Aachenbe költözött és megnősült. Sikertelen vállalkozásait követően (többek között magyar borokkal is kereskedett) az alsó-ausztriai Zwerbachban telepedett le. 1786-ban jelentette meg önéletrírásának első két, 1787-ben harmadik kötetét.² 1789-ben több hónapig volt Párizsban. A magyar jakobinusok bizalmát élvező Trenket feltehetőleg II. Lipót küldte titkos ügynökként Pest-Budára, az 1790–1791. évi országgyűlésre. Azzal a feladattal bízta meg, hogy „tegye közzé a rendek egymással való szembe fordítására is alkalmas antiklerikális iratait, akár a cenzúra kijátszásával is”.³ 1793-ban visszatért Párizsba, ahol letartóztatták, s mint osztrák kémeket kivégezték.

Wix Györgyné adatai szerint Trenknek Magyarországon 1790-ben 19 német eredeti munkája került forgalomba, ez a magyar és a latin fordításokkal együtt 32 címet jelent. Ehhez még 9 kiadásváltozat járul, tehát ebben az évben Ausztriában és Magyarországon 41-féle Trenk-kiadvány került sajtó alá, s ezek többsége hazánkban. Ha ezt a statisztikát összevetjük Ballagi Gézának azzal a nézetével, hogy „Magyarországon 1790-ben és 91-ben »körülbelül 500 politikai irat jelent meg«,⁴ akkor némi ámulattal kell adóznunk Trenknek, amiért egymaga ennek jelentős hányadát produkálta” – írja Wixné.

A 18. század elhíresült kalandorának a *Dichter Gedanken in Ungarn für die Ausbreitung der Wahrheit* című írása az 1790-ben megjelent politikai röpiratainak egyike. Ez már a Trenk írásainak terjesztését eltöltő rendelkezés után jelent meg, s így egyetlen könyvtáros sem hirdette.⁵ A mű tartalmából kiderül, hogy a reichenbachi konvenció⁶

* Kismartoni kutatásaimat a Klebelsberg Ösztöndíj támogatta. A forráskiadás elkészítésében Jankovics József, Monok István, Kalmár János és Penke Olga voltak segítségemre, köszönöm nekik.

¹ E jelzőkkel Walter Grab találóan mutat rá Trenk ellentmondásos személyiségére. Vö. GRAB, 1977.

² BALÁZS-HAJDU, 2011, 137. Életről lásd még: WIX, 1979, 121–163; TRENK, 1989, 377–392.

³ *Uo.*

⁴ BALLAGI, 1888, 283.

⁵ WIX, 1979, 157, 14. tétel.

⁶ 1790. július 27-én Ausztria kötelezte magát, hogy kiszáll a keleti háborúból, Poroszország pedig cserébe segítséget ígért az osztrák uralom helyreállításához Németalföldön.

aláírása után íródott, azaz akkor, amikor az uralkodó a Magyar Kamarának utasítást adott, „hogy indítson eljárást mindazok ellen, akik a porosz udvarral hazaáruló módon kapcsolatokat tartottak. A neveket, amelyeket ismer, majd ő maga fogja megadni. Ez az uralkodói intézkedés mindazok számára, akik magukat érintve érezték, érthető módon villámcsapásként hatott, s – így érezhetett Trenk Frigyes is, aki a *Dichter Gedanken*ben írta: »Nun stutzt des Königs Feind: bebt vor verdienter Strafe, / Der Rache Donnerstrahl wekt ihn vom Sünden Schlafe...«⁷

Trenk műve német nyelven megjelent,⁸ s mint oly sok írását, ezt is szerette volna magyarul kiadni. A fordítás ugyan elkészült,⁹ de arra 1791. április 14-én Szekeres Sándor cenzor a „Non admittitur impressis” megjegyzést írta.¹⁰

A kézirat a kismartoni Esterházy-kastély könyvtárában található a bécsi *Magyar Hírmondó*hoz beküldött kéziratok között.¹¹ A hírlapszerkesztők, Görög Demeter és Kerekes Sámuel ezt sem adhatták ki, ahogy több más, politikailag kényes iratot, például Mikés Kelemen *Törökországi leveleit* sem.¹² Azt nem tudni, hogy Trenk személyesen találkozott-e Görög Demeterrel és Kerekes Sámuellel, a *Hadi és Más Nevezetes Történetek*ből azonban annyi kiderül, hogy ismerték írásait.¹³ Tudósítottak „emlékezetre méltó életének históriájá”-nak megjelenéséről,¹⁴ és többször is írtak az idős kalandor ügyeiről: „A még életben lévő báró Trenk major ismeretesebb immár hazánkban is, mind sok fátumairól, melyeken keresztül ment, mind mód nélkül szabad és kíméletlen ítéletének s írásának módjáról, hogy sem azokat szükség volna emlegetni. Tudják sokan azt is, hogy amiket ő írt a múlt esztendőben Budán, azért írta, mert pénzre volt szüksége, mint ezt maga nyilván megmondotta. Kinyilatkoztatta ő ezt a felség előtt is, ki is sok tekintetekből 1500 forintra nevelte esztendei fizetését oly feltétellel, hogy többé könyvet ne írjon.”¹⁵ Ígérését azonban megszegte, ezért „fogva hozták ezelőtt néhány napokkal Pestről Bécsbe”¹⁶ – olvashatjuk. Utoljára haláláról számoltak be: „Robespierre előtt nem

⁷ WIX, 1979, 157, 14. tétel; lásd még: PRUZSINSZKY, 2014, 95.

⁸ TRENK, 1790. – A Nemzeti Könyvtárban lévő példányok: OSZK 82.780 (Koll. 12.); 223.990 (Koll. 8.); 225.750; OSZK Kisnyomtatványtár G.–P. 126.

⁹ Nem tudjuk, ki fordította le. Trenk elbeszélő költeményét, *A macedóniai vitézt* (H. n., 1790) a magyar jakobinus mozgalom egyik vezetője, Laczkovics János, a kalandor regényes önéletrajzát pedig Ungi Pál, a *Magyar Kurír* segédszerkesztője ültette magyar nyelvre. Továbbá Kazinczy Ferenc könyvtárából ismert egy példánya a *Szerencsétetés a magyarokhoz* című művének, amelynek címlapjára saját kezével jegyezte föl, hogy az Verseyhy Ferenc fordítása. Kazinczynak ebből a műből egy másik fordítása is volt, melyet Sároly Szabó Sándor készített, s az *Orpheus*ban meg is jelentetett. Vö. JAKOB, 1928, 118; DEBRECZENI, 2001, 156–160, 487.

¹⁰ „Trenk Frigyes báró és a magyar könyvvizsgáló hivatalról”, lásd: MÁLYUSZNÉ, 1985, 72–80.

¹¹ *Sammlung ungarischer Gedichten*, fol. 121–140. Lelehelje: Zimmer III. Kasten C. Regal I. Nr. 9553. – A gyűjteményről lásd: ZVARA, 2014, 374–381; ZVARA, 2016, 163–164.

¹² HOPP, 1955, 38–40.

¹³ „...a német tudósoknak becses írásaik is, melyek valahol alkalmatosságok vagyon, mind nagy dicséretekkel emlékeznek a magyar nemzet felől. Ilyenek p. o. *Schlötzer, Nicolai, Spüler, Trenk, Schrock*...” – Hadi és Más Nevezetes Történetek (a továbbiakban: HMNT), 1790. január 29., 121.

¹⁴ TRENK, 1788. – HMNT, 1790. április 27., 543.

¹⁵ HMNT, 1791. szeptember 9., 327–328.

¹⁶ HMNT, 1791. szeptember 23., 387.

sokkal, órákkal feküdte ki bajos pályáját a párizsi guillotinton ama mind történeteiről, mind munkáiról igen elhíresedett, és már életének 70-dik esztendejét számlált báró Trenk.”¹⁷

A Szaitz Leó által félművelt deistának tartott Trenknek¹⁸ a fenti röpiraton kívül még egy kézírata létezik Kismartonban, *Az álorcából levetkezett pap*;¹⁹ ez a *Poétai gondolatokkal* ellentétben, egy kis címváltoztatással ugyan, de nyomtatásban is megjelent *Az álorcából kibújtott pap...* (H. n., 1790)²⁰ címmel.

Forrás

[121] Báró Trenk Fridriknek POÉTAI GONDOLATAI. Magyarországban, az igazságnak kiterjesztésére. 1790.

Kismarton, Esterházy-könyvtár, Nr. 9553.
Sammlung ungarischer Gedichten, fol. 121–140.

[123] Én írék, s az Isten jól tudja, mi okon.
Hogy oktatásommal a jó magyarokon
Segítsek. Hát vajon szándékom nem jó-é?
S az ily ember köz-jót megháborító-é?
Bizony nem: én láttam, mi jó e Hazának,
Láttam, mi hasznot szív a selyma²¹ magának
A visszavonásból:²² s hogy ki nyomorgatja
A nemzetség jussát, s láttam, ki izgatja,
Szívét, az álnokul megcsalt embereknek;
Láttam, mi a célja a papi rendeknek.
Láttam, a mágnásnak mi van szándékában,
S mint él a hatalmas a nép nyúzásában.
Miként igyekezik, hogy kicsikarhassa
A felső hatalmat, s azt hogy fordíthassa
A maga hasznára. Róma mért kergeti
Átkával azt, aki hazáját szereti

¹⁷ MH, 1794. augusztus 15., 227–228.

¹⁸ A Szaicz és Trenk közti vitáról, egymás nézeteit cáfoló írásaikról lásd: PAVERCSEK, 1997, 181–182.

¹⁹ A kézirat a *Sammlung ungarischer Gedichten gyűjteményes kötetben található*, 121–140. Zimmer III. Kasten C. Regal I. Nr. 9553.

²⁰ Szaitz Leó ellenirata: *Der entlarvte Trenk* (Pest, 1790). Kismarton, Esterházy-kastély, Zimmer III. Kasten I. Regal 6. Schachtel: Miscellanea XV. Nr. 10519; Trenk viszontválasza: *Antwort an den elenden Entlarver des Trenks* (Pest, 1790), *Uo.*, Nr. 10578.

²¹ Selyma: huncut, csintalan ember; kópé.

²² Visszavonás: a kor politikai diskurzusában ’viszály’, ’széthúzás’ jelentésben használják.

Mindenütt; ahol már annyira mehetett
 Az okosság, neki hogy sáncot vethetett.
 S ahol az egyenes szív az ostobának
 Kedvéért, nem kíván tartatni némának.
 Láttam a Diploma²³ vásznát ki szőhette,
 S az egyetértésnek magát ki szegzette
 Ellene; a Magyarország valahára
 Jövő boldogsága felfordítására.

[124] A hajót egészben Róma kormányozta?
 Merre? amerre a haszon arányozta.
 Az evedzőt buzgó mágnásság hajtotta,
 A hajót a zavart hab kilyukasztotta.
 Szivárványával egy a vizet húzgálta,
 Hadd folyjon, hagyj békét, más azt kiabálta.
 Hadd vesszen, mi bé nem fülünk, s nem veszítünk
 Semmit, s a munkával csak máson segítünk.
 Hát mentül hamarébb arra vigyázatok,
 A boldog kikötőhelybe hogy jussatok.
 De óh! ím ordító szélvésznek támadnak,
 Béborúl az ég, s a vitorlák szakadnak.
 A hajót a habok, nézd, vissza verdesik.
 Már veszélybe forog, s hijába keresik
 A bennülők, hogy az ily visszavonások
 Közt, csendes révpartra lehessen jutások.
 A bunyik²⁴ tolvajok lest vetnek ezeknek,
 Csörgetik a szolgálancokat kezeknek,
 Tanácsot attól is kérnek ijedtekben,
 Aki könnyhullatást áraszt a szemekben.
 S aki maga felől bátorságba lévén
 Még a hajótörés halált hozó révén
 Is nevet, mint a jó úszó kínjaiba
 Reményét veti majd egyház atyjaiiba.

[125] Úgy de a veszélybe ezek mit csinálnak?
 Megcsúfolnak, s adott hitektől elállnak.

²³ 1790 júniusában a magyar rendek diplomatervezetet készítettek, amelyet II. Lipót visszautasított, majd miután a rendek tompították első megfogalmazásukat, kölcsönös kompromisszumok elfogadása után a diplomát/hitlevet koronázásakor megerősítette. Lásd: 1790/91. évi II. törvénycikk: „a királyi hitlevél, melyet Ő királyi szent felsége szerencsés fölavattatása és megkoronáztatása előtt az ország karainak és rendeinek adott, az ország köztörvényei közé iktattatik.” <<http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4876>> [Letöltés: 2016. november 5.]

²⁴ Bunyik, bojnyik (szláv ered.): zsvány, útonálló.

Majd ismét a lelki orvosokhoz mégyen,
 S kiált, Atyánk, rajtunk szánakozás légyen!
 A' nevet, s keresztet hajigál mellyére:
 Kérdezd csak, mit fog még csinálni végtére?
 Hiteles barátit gyűlöli, gúnyolja,
 S magát még a nagyobb rakáshoz csatolja.
 Nem gondolván semmit a jószívűséggel,
 Eladja hazáját Júdás-fösvénységgel.
 Képmutató szemét az égre forgatja
 S a felzendülésre a népét nógatja.
 A fekete ember nézd, az álnoksággal
 Mit nem csinál? s magát még ártatlansággal
 Fedezvén, a törből ki tudja oldani,
 S még allélúját fog felül rá mondani.
 A Diplomán csak úgy nevet, s átaljában
 Órá nézve mindent foglalhat magában.
 A pap szívét soha a' meg nem indítja,
 Embertársát ha nagy fájdalom borítja,
 Mikor a' zavarba halász, s apolgatja
 A civódást, ugyan tódul áldozatja
 Az oltárra, ahol a haza népének
 Kétségbe esési forrani kezdének.
 [126] Néki, még azok is misepénzt fizetnek,
 Akiknek testeik kerékre tétetnek,
 S azt is a vitézek sorába számlálja,
 Aki kegyetlenül a hazát prédálja.
 Még a leghuncfutabb és akasztófára
 Valót is méltónak tartja oltalmára.
 Hogyha feltétele elsül, s jól kezd menni,
 Jól van; már ő ennek hasznát fogja venni,
 De ha el nem sül, úgy sem esik kétségbe,
 Sőt bűneóldozva bocsátja az égbe.
 A haldokló gonoszt megvakmerőíti,
 S az eget ostrommal megvenni segíti.
 Egy dühös vitéznek sincs rá szabadsága,
 Hogy prédára mennyen a papok jószága.
 A pap mindég gazdag marad; neki másra
 Nincs gondja: hanem a babonás vallásra.
 A' pedig, hogy éltét, ki miként rendeli,
 Néki mindegy, s magát azzal nem terheli.
 Titkon a pártütést s hitszegést segéli
 Mindenütt, ahol csak hasznosnak reméli.

A keresztes hadat szentséggel papolja,
 És mikor a megcsalt vérét pazérolja,
 S ha a győzelem, mellyel őt ámítja
 El nem sül, azt Isten kezének állítja.
 [127] Amivel a bűnös embert fenyegeti,
 Rómának mindég az az igyekezeti,
 Hogy uralkodhasson, és ott Európának
 Veszni kell, hol Rómát esméri urának.
 Egyszer még a magyar királyt is rávette²⁵
 Parancsolatjával, s arra ingerlette:
 Hogy az emberi jussit gyilkos fegyverével
 Megmocskolja, és felfordítsa tövével.
 Vele a bolondok madzagán vezetett
 Magyar, mint a vak légy, két kézzel sietett,
 Jéruzsálem alatt magát elvesztette,
 S társát, gyermekeit, árva-sorsba tette:
 Kiknek örökségét a pap felprédálta,
 Mert a haló, kegyes bolond rá testálta;
 Hogy ebből templomok s oltár építtessen,
 Melyből maradéka hasznót ne vehessen.
 A babona mindenfelől nevedett,
 A klastromok száma s kincse öregbedett,
 A lakosok kolduskenyérre szorulnak,
 A sok templom s oltár mellett ostobulnak.
 S magokkal e csapást vonják az országra:
 Annak boldogsága hogy szorul lyány ágra.
 Az ilyen jussokat de ugyan ki írja?
 S az ilyen dologra szíveket ki bírja?
 [128] A' bizonyos, hogy a clérus fortélyai,
 Azok a pápa felszentelt drabantjai.
 Bezzeg most volt arra idő: jó barátok!
 Hogy a jó szerencsét két kézzel kapjátok.
 Gondoljátok el csak, mi történt veletek
 József alatt, s mire voltak készültek!
 Béklyóba hányta ő a babonásokat,
 Kiüzte a közjót csaló barátokat,
 Egyszer meghal, s hát a nép halálán örül,
 Ugat a sok barát koporsója körül,
 Utánok a nemes röhög, s kezd ugatni.
 Kívánja azokat visszaállíttatni

²⁵ Utalás II. András keresztes hadjáratára (1217).

És az ilyen szemfényvesztő játékok,
 Azok a Diplomát rontó akadékok.
 Civakodnak, mint a cigány, a követek,
 Fújj, rútság! ugyan, hogy ki nem ég szemetek?
 S inkább hogy kihányná a vétkek ganaját,
 Táplálja a magyar a korhelyek raját.
 Ekképpen a József által megtöretett
 Út csaknem járatlan ösvénnyé tétetett.
 Amint az igaz bölcs kesereg szívéből:
 S örülvén a bolond, kiugrik bőréből,
 Sőt némely vármegyék e bakot ejtették:
 A jézsuitákat hogy visszakérették.
 [129] Hogy itten ezek, a földnek terhelői
 Legyenek az igaz érdem üldözői.
 Hisz a Világ, ezt az ördögök bérlette
 Emberek bandáját, régen kikergette.
 Hiszen e vipera fajtúl bátorságba
 Róma sem volt, hogy őt ne vetné rabságba.
 És te, vak nép! magad kívánsz rabja lenni
 Az eszetlenségnek, s pap-járomba menni?
 Sőt azt kívánod, hogy magát alól írja
 A király, hogy székit különben ne bírja
 A magyarnak; ha csak az eklézsiának
 Nem akar maradni örök jobbágyának.
 Ti, késő unokák, féleszű atyátok
 Bolondoskodását jajjal sirassátok!
 Akik csak a magok hasznok után futnak,
 A tiétek pedig eszekbe sem jutnak.
 Európa néz, nevet, s látja, milyet botol
 A magyar; mivel csak bolondságot kotel:²⁶
 S ennek a kárából reá fog eszmélni,
 Az ásott veremtől miként kelljen félni.
 Melybe bé kell esni minden társaságnak,
 Örökös kárára a szép szabadságnak
 Mindenkor, amikor elvégzi magába
 Róma, hogy kerítse őtet hálójába.
 [130] Mondom, hogy sírjatok, magyarok! sírjatok!
 Elérkezett immár a veszély rajtatok!
 Nem oly könnyű büdös tavát kihúznatok
 A visszavonásnak, melyben fuldoklotok.

²⁶ Kotel: kotlik.

Hol van az, aki a hazát úgy szereti:
 Hogy fejét akármely veszélyre ráveti,
 A maga s hazája szabadításáért
 Ott, ahol a dühös [!] pap, kész ontani vért?
 Itt mindenk, magok felől gondoskodnak,
 Bár a szeretetről is néha kotyognak,
 Holott azt sem tudják nézve a hazára,
 Mi fán terem a szív oly nemes boglára,²⁷
 Amely egy római Cicerót adhatna,
 Vagy egy maga meghitt ánglust támaszthatna,
 Mely az uraságra ásító lelkeket
 Hátrálja s rettentí a kegyetleneket.
 Mondd meg! az alacson lélek, az említett
 Virtushoz hűséggel mikor közelített?
 Némely krónikákban sokat látsz ezekről,
 De keveset az oly vitézi lélekről,
 Amely az országok javáért vérzene,
 Holott a Diploma szép csak ezzel lenne:
 De most abban, ha ki ugyan megvizsgálja,
 Az uraság, s hasznon kapkodást találja,
 [131] Mert ki maga vágyik a gazdagodásra,
 Csak igen keveset gondoskodik másra.
 Most már hát, akárki kérkedjen szájával,
 Hogy csak ő az, aki gondol a hazával:
 Azt mondom: barátom! vesd le álorcádat,
 Nézd meg a tükörbe lefestve formádat.
 Rajta hát, barátim! azt munkálódjátok:
 Hogy a bolond tanácsadót ne halljátok.
 Micsoda egy szabad ország? s a nemzetnek
 Elöljárói? és kiket nevezhetnek
 Patríciosoknak? A száz királyoknak
 Számából egy tagot mondhatni azoknak.
 De bezzeg nehéz ám köztök választani.
 Hát bolond kívánság őket újítani,
 S módi bolondságból kár a lélegzeni
 Való, jó levegőt megmérgecsíteni.
 Hát egy marok zúgó raja a mágnásnak
 Ellent mer állni a fő uralkodásnak?
 S hát annak nincs, ki megrántsa zaboláját?
 Ki csikós kantáron tartja a nép száját.

²⁷ Boglár: zománcozott gyűrű gomb alakú fejfel; befoglalt gyöngy, drágakő, mellyel ruhákat ékesítenek.

Hát a magyarok, a házi kegyetlenek
 Rongyának abrakot adni kéntelenek?
 S annak, mikor kedve tartja dülni-fülni,
 Kész kegyelmét térden állva is koldulni?
 [132] Én azt mondom: jaj mind annak a nemzetnek,
 Ahol több urat, mint szolgákat lelhetnek.
 Hát ti igazságot úgy szolgáltatatok
 Valaha, hogy személyt nem válogattatok?
 Bizony nem: itt minden ember sóhajtozik,
 Törvényét jobb rendbe szedni kívánkozik.
 Különben mind holtig, az egymás kezére
 Megesküdt bírának maradunk zsellére.
 Ennek kék lenni a Diploma céljának,
 S koránt sem a hitnek árnyékjátékának.
 Most pedig nem egyéb az országgyűlése:
 Hanem csak a papság haszna keresése.
 S csak a Király maga, ki azt kiabálja,
 Polgári Hűségét hogy ki-ki meg állja:
 És hogy csak e' légyen minden kívánsága,
 Királyi hűsége elég bizonyosága.
 Én ezt régen mondtam, s ha kénszerítetek,
 Hogy ezt pecsételjem véremmel köztetek?
 Ím, itt foly szívemből az író pennába,
 S írja, hogy nincs ennek párja Európába.
 Aki igazán él, s tisztán gondolkodik:
 Ó hozzá mindenkor bátran folyamodik.
 Ó Básztilt²⁸ nem kíván, s nem fog építeni,
 Ó se nem Commodus,²⁹ Lajos³⁰ sem fog lenni.
 [133] Ha neki a magyar ezt a kérdést teszi:
 Ki itt az úr? Ezt a feleletet veszi:
 Rajtam kívül senki: s örökös jussomnak
 Megőrzését tartom legelső gondomnak.
 Nem kívánok ülni atyáim székébe,
 Mint valami tündérajáték az elmébe.
 S ha annak oly Hydra³¹ ülne is polcára,
 Mely átkot okád a magyar' királyára:

²⁸ Bastille: párizsi börtön. 1789. július 14-i ostroma a francia forradalom kezdete.

²⁹ Commodus római császár (ur. 180–192), Marcus Aurelius fia. Egyes vélekedések szerint apját megölve lett császár. Kegyetlensége és visszatetsző életmódja miatt sokan gyűlölték.

³⁰ XVI. Lajos francia király (ur. 1774–1792). Miután halálra ítélték, 1793. január 21-én kivégezték.

³¹ A lernai hidra (sokfejű sárkány), amelyet Herkules legyőzött.

Semmi az: hiszen a Herkules Lernában³²
 Sárkányt ölt karját sem szentelték Rómában.
 No hát, ily királynak ugyan akarnátok
 Méltóságát, hogy megalacsonyítsátok?
 Bizony, ha ő erre fogna szoríttatni,
 Szégyenlene magyar királynak hivatni.
 S ha ő maga nevét aláírja, annak
 Amin a magyarok ugyan rajta vannak,
 Annyira becsüli úgy a királyságot,
 Mint valami falun való bíróságot.
 Ekként a Pápa fog lenni királyotok,
 És ő igazgatja papi országotok,
 Leopold³³ fog néki hátmegül szolgálni,
 Ha énekes misét akar orgonálni.
 Czuklyás bandériát fog tüstént hajtani:
 S elsőbe Szent Ignác³⁴ fog strázsát állani.
 [134] Utána Szent Ferenc kétféle szerzete,
 Szerviták s domonkos szent gyülekezete.
 A hízott kánonok lesznek muzsikások,
 Végre kiállnak a gógös infulások.³⁵
 Itt a Szent Koronát pénzért csókoljátok,
 Melynek máris csudatételit látjátok.
 Mit akartok többet? Ha úgy elsülhetett
 Volna a Diploma, amint intéztetett:
 Úgy cardinális lett volna palatinus,
 S ország bírása egy számár kapucinus.
 Az udvari hadi tanács vezetője
 Barát vagy Ágoston buzgó követője.
 Éppen oly dölyfösen ülne a táblára
 Sok püspök, mint mikor a Leó³⁶ nyakára
 Hágott Gergely pápa.³⁷ Óh, szép gondolatok!
 Ezekkel áll helyre volt szabadságotok?
 Hát nincs az országnak semmi oly atyára
 Szüksége, ki annak közboldogságára
 Vigyázna? s tartod azt nemes nemzetségnek,
 Amely mindent elhisz a papi szentségnek?

³² Lerna: tó, folyó és város Argoliszban, ahol Herkules a sárkányt megölte.

³³ II. Lipót német-római császár és magyar király (ur. 1790–1792).

³⁴ Íñigo López de Loyola (1491–1556): a jezsuita rend alapítója.

³⁵ Infulás főpap: címzetes püspök, apát vagy prépost, aki megkapta a mitra viselésének kiváltságát.

³⁶ III. León: bizánci császár (717–741).

³⁷ Nagy Szent Gergely pápaként (731–741) felszólította Leónt, hogy fejezze be a képmombolásokat.

S azonba a maga rendes királyának
 Elragadozója örökös jussának?
 És ugyan, ha szabad bűn nélkül kérdeni:
 Kinek akarták ezt megnehezíteni?
 [135] Annak, kinek szíve szeretettel vérez,
 S gyönyörűséget a jó tételbe érez.
 S ki az országláson való örömeben
 A csontot is rágja kínos ínségében:
 Mert az ő jobbágya ama' természeti
 Első kötelesség törvényét neveti.
 Jármát kivetették már Brabánciában,³⁸
 A szakadás lelke zúg, zszibong Budában.
 Attól félnek, hogy ez a bőség országa
 Éhhel halásra jut, talán soványsága
 Miatt a termésnek. S gabonát a hadnak,
 Mely érték sok sebbel vérezik, nem adnak.
 És ímhol mértékét az egyenlőségnek,
 Megkelltetett ütni az esztelenségnek.
 Az országgyűlésnek kell azt elvégzeni:
 Mivel kell a királyt ekkor segíteni.
 És ímhol, Európa! bámulj ez országon!
 Hogy kap ezen a jó alkalmatosságon.
 A király elibe megmásolhatatlan
 Kötéseket csinál,³⁹ lármázik unatlan.
 Fenyegetőzik a papság trombitája,
 S királyát egészen gyermeknek csinálja.
 A belső vérontás már fel van porozva,
 A pap a hálót megvetette orozva.
 [136] A madarász vicsog⁴⁰ a szívébe belől:
 Már a felzendülés tódul minden felől.
 Kiállt az ellenség, s nehéz ellent állni,
 Meggürült a cassa, s nem lehet találni
 Hűséges szolgálakat. A jobbágy magának
 Elöljárókat kér. És Ausztriának
 Királyi pálcája ingadoz kezében:
 De a törekedés már a kezdetében

³⁸ Utalás Dél-Németalföld függetlenségi törekvésére: 1789-ben felkelés tört ki, majd Németalföld déli tartományai megalapították a Belgiumi Egyesült Államokat (1790). Az osztrák fennhatóságot II. Lipót rövid időn belül visszaállította.

³⁹ Kötéseket csinál: társadalmi szerződést köt.

⁴⁰ Vicsog: a nevetés egy fajtája.

Sem mehet a kívánt végre: mivel ott a
 Szemes király, a legjobb részt választotta.
 De mit cselekedjen végső szükségében
 E mindenütt zúgó szélvész tengerében.
 Mikor a jobbágy elfelejtván hűségét,
 Nem oltalmazza a király örökségét:
 Nem sokat gondolván a nagy nyereséggel,
 Ahogy köthet, csak úgy köt az ellenséggel.
 És mint örökös úr a hab elszaggatta
 Kormányt, két kezével, meg maga ragadta.
 Most már ellensége, magát hányja-veti,
 És a megérdemlett korbács reszketteti.
 S egyszerre ményköve bosszúállásának
 Felébresztvén, végét szakasztja álmának:
 És ha most a király úgy szól, mint tartozna:
 Tudom, hogy olyan sok ember találkozna,
 [137] Aki kívánja a háború folyását,
 De nem a békesség helyreállítását.
 S Leopold kéntelen dicső atyjainak
 Királyi székire maga karjainak
 Erejével utat nyitni, s Őfelsége
 Akit ezen székben szán még Ellensége
 Is, minden vérontás nélkül elfoglalja
 Azt. S most lássátok! mely szemesen próbálja
 Azokat nagy szívvel mind megengesztelni,
 Kik ellene merték fejeket emelni.
 S elcsábított népét a kedvetlenségtől
 Elszoktatni. Sok jó szerencsét az égtől!
 Égnek már a szívek hozzád, Fejedelem!
 Jövel hát! Soha sem késő a kegyelem.
 Vesd fel az álomból megcsalt nép! szemedet!
 Tanuld megesmérni jó Fejedelmedet!
 Siess! A boldogság s nyugalom intenek:
 S az édes reménység fáklyái fénylenek,
 Siess, azt javaslom: hívd bé a hazába,
 És vezesd a gazdát a maga házába.
 Taszítsd gyalázatos számkivetettségbe
 Mind azt, aki zsákmányt tett az örökségbe.
 Folyamodj fiúi szívvel ő hozzája,
 Soha nem kemény az atyának pálcája.
 [138] Ő, bolond félelmed, mely szíved szaggatja,
 Igaz boldogságra átalváltoztatja.

Egy Társaságot⁴¹-sem mondhatni szabadnak,
 Amelybe a lelkek sokfelé szakadnak.
 És ahol a nagyok a famíliában
 Való kevélykedés miatt, a subában
 Öltözött községhez, olyan kegyetlenek:
 Hogy azokért éppen semmit sem érzenek.
 Egyszóval, a Magyar Nemzet Királyának
 Magánál szükséges lenni a pálcának.
 S a jus canonicum által Őfelsége
 Felső hatalmának ne vettessen vége.⁴²
 Átkozott legyen, aki azt erősíti,
 Hogy a visszavonást az Isten segíti,
 És hogy ő haragját, s a bosszúállásnak
 Fegyverét amellet, aki a vallásnak
 Különbözéséért társát háborgatja,
 Mint egy vért szomjúzó hóhér, villogtatja.
 Pápa Őszentsége, amelyet csak lehet,
 Az ördögön olyan diadalmat vehet.
 De a magyaron felszentelt ménnykövének
 Nem kellett lenni semmi erejének.
 A sátánt a szenteltvíz mind elszéleszti,
 S a papot nem, aki itt aztat terjeszti.
 [139] Ti csak a tudományt oltalmaztassátok,
 A sátánt az ördög hadd vigye miátok.
 Azok, amint Gádnál történt⁴³ hajdanában,
 Mind disznóformába fúlnak a Dunába.
 Ne féljetek semmit azok hatalmától,
 Elszalad az úgyis mind egyik magától,
 Előttök az ország házát bészárjátok,
 S pokol felé ekként elutasítsátok.
 És akkor utánok temjént füstöljetek,
 Hogy bűdös fészkektől meg ne szédüljetek.
 S hogy bosszúállások mérges poharából
 Csak egy se igyon a követek számából.

⁴¹ Társaságot: társadalmat.

⁴² II. József (ur. 1780–1790) szinte korlátlan hatalmat kívánt magának az egyházpolitika, a szervezeti és fegyelmi ügyek, s az egyház felső életét érintő ügyekben is (pl. papképzés, liturgia). A kalapos király halála előtt rendeletei jó részét visszavonta, de az őt követő II. Lipót hiába próbálta meg helyreállítani a korábbi állapotokat, az sok esetben már nem volt lehetséges.

⁴³ Gád/Glád: 1) település a Temesközben; 2) vezér a honfoglalás idején. Dugonics András *Etelkájában* ír arról, hogy a szegedi várat Gád/Gládnak „a Temesi megyében uralkodó tüzes embernek hasznos meggátoltatása” miatt kellett megépíteni.

Mikor pedig már ezt mind véghez vittétek,
 A magyar királyi széket szépítsétek,
 Várt királyotokat híjátok közétek.
 E Therésianak fia, elhiggyétek.
 A magyar koronát tegyétek fejére,
 Ő ennek soha sem lesz kisebbségére.
 Egy hazafi sem lesz, aki új királya
 Személye mellett tett lépését sajnálja.
 Fejedelmi szíve kezes lesz afelől,
 Valamit írva tart Diplomátok belől.
 Ő ugyan tanulván a tapasztaláson,
 Végig megmarad a pápista valláson.
 [140] De azért országát soha a papjának
 Nem fogja engedni át lóoskolának.
 Ekként az udvartól távol űztetetik
 A pap, s kegyelméből ennek kivettetik:
 Mert ottan a lelki farkas hűségére
 Nincs szükség, a király szíve őrzésére.
 Az olyan úr előtt, aki az elmének
 Enged gondolkozni, s ezt tartja tisztének,
 Aki csak azt hiszi, amit meghányt-vetett,
 S koránt sem azt, amit a papság hirdetett.
 Az álnokság s csalás futva takarodik,
 A nép hűséges lesz, és megokosodik.
 Levonatik a gazember álorcája,
 Nem taláztatik a virtusnak hibája.
 Kicsírázik jussok a nemzetségeknak,
 S torkát megesmérik a kegyetleneknek.
 Végre azt erősen bé is gyíkényezik⁴⁴,
 Amint az ember s az angyal nevetkezik⁴⁵.

⁴⁴ Bé is gyíkényezik: bezárják, elzárják.

⁴⁵ Nevetkezik: nevet.

Græs. die 14. Aprilis. 1790.

B. 121

Bárá

Trencs. Fridriknek

ÉPÍTÁSI GONDOLATAI.

Magyar-Országban,

az

Igazságnak Ki-terjesztésére

adott ki.

1790.

Off. de Székess.

De azért országot soha a' Pappjának
 Nem fogja engedni-at Ló-öfholának
 Elkent az Udvarból távol ürtetik
 A' Páp, 's hegyelmeiből ennek hi vettetik.
 Mint ottan a' Lelki Farkas hüségere
 Nints srűség, a' Király sive örösere.
 Az olyan Ur elött a' hi az Elmének
 Enged gondolkorni, 's ert tanja kéjtsének,
 A' hi csak azt hiszi, a' mit meg-kányt vetett,
 's koránt sem azt, a' mit a' Pappság bírdete
 Az alkoholág, 's Isalás futva-sakarodik,
 A' Nép hüségere lef, és meg-akosodik.
 Le vonatik a' Szar-ember allorzája,
 Nem találhatik, a' Virtusnak hibája.
 Ki-hiszik Jufok a' Nemzettségének,
 's Torlat meg-ismirik a' Hegetlenének.
 Vigre azt erősen be-is gyikényerik,
 A' min az Ember, 's az Angyal nevetkerik.

Non admittitur imprecisio.

Irodalomjegyzék

BALÁZS-HAJDU
2011

BALÁZS-HAJDU Péter: *Trenck, Friedrich Freiherr von der*. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, főszerk. KÖSZEGHY Péter, szerk. TAMÁS Zsuzsanna, Budapest, Balassi, 2011, 137–138.

BALLAGI
1888

BALLAGI Géza: *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig*. Budapest, Franklin, 1888.

DEBRECZENI
2001

Első folyóirataink: Orpheus. Sajtó alá rend. DEBRECZENI Attila. Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001 (Csokonai könyvtár: Források, 7).

GRAB
1977

GRAB, Walter: *Friedrich Freiherr von der Trenck. Hochstapler und Freiheitsmartyrer*. Kronberg, 1977.

HOPP
1955

HOPP Lajos: *A Törökországi Levelek első kiadása*. In: *Magyar Könyvszemle*, 111 (1995), 1, 38–40.

JAKOB
1928

JAKOB Károly: *Trenck Glückwunsch an die Ungarn c. költeményének magyar fordításai*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 38 (1928), 1–2, 118.

MÁLYUSZNÉ
1985

Megbíráltak és bírálók: a cenzúrahivatal aktáiból (1780–1867). Vál., sajtó alá rend., ford., bev., jegyz. MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit. Budapest, Gondolat, 1985 (Nemzeti könyvtár), 72–80.

PAVERCSIK
1977

PAVERCSIK Ilona: *Szaicz Leó a felvilágosodás irodalmáról*. In: *Magyar Könyvszemle*, 113 (1997), 2, 181–182.

PRUZSINSZKY
2014

PRUZSINSZKY Sándor: *Halhatatlan cenzúra*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2014 (Médiatudományi Könyvtár, 12).

TRENCK
1788

TRENCK Frigyes: *Báró Trenk Fridrik emlékezetre méltó életének históriája: Irattatott magától, az olyan emberek számára tanító könyvül, kik valóban boldogtalanok, avagy még*

- mindenféle történetekben a követésre való jó példa nélkül szü-
kölködnek.* 3 rész. Posonyban, s. typ., 1788.
- TRENCK
1790
- TRENCK, Friedrich: *Friedrichs Freyherrn von der Trenck Dich-
ter Gedanken in Ungarn für die Ausbreitung der Wahrheit.*
S. l., s. typ., 1790.
- TRENCK
1989
- TRENCK Frigyes báró *emlékezetes élettörténete*, vál., ford.,
összekötő szöveg, jegyz., utószó ZSIGMOND Gyula, Buda-
pest, Európa, 1989.
- WIX
1979
- WIX Györgyné: *Trenk Frigyes 1790. évi politikai röpiratai.*
In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1976–1977*,
Budapest, OSZK, 1979, 121–163.
- ZVARA
2014
- ZVARA Edina: *Esterházy Miklós (1765–1833) herceg, a
magyar művelődés támogatója.* In: *Magyar Könyvszemle*,
130 (2014), 3, 374–381.
- ZVARA
2016
- ZVARA Edina: *Egy tudós hazafi Bécsben: Görög Demeter és
könyvtára.* Budapest, 2016 (Nemzeti Téka).